

ПРИРОДА СВІДОМОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ

Природа свідомості та еволюція людини – два питання, які належать до числа найбільш значущих фундаментальних пізнавальних проблем сучасності. Зв'язок між ними був уповні осягнутий ще Уоллесом, для якого роз'яснити можливий порядок трансформації будови тіла ще аж ніяк не означало довести появу розуму *внаслідок* таких трансформацій.

Самосвідомий носій "внутрішньої" дійсності феноменів, що утворюють його світ і водночас спільний світ інших суб'єктів цілком могли б узгоджуватись із думкою про якісно відмінний спосіб їх існування і розвитку, аніж тілесний. Ми могли б мислити існування істоти (штукенції), яка у всіх найдрібніших деталях копіювала б поведінку людини, проте була б позбавлена цього "внутрішнього" світу. Однак так само у нас немає достатніх підстав стверджувати, що ця якість притаманна на Землі виключно людині.

Однією із проблем, яка тут постає, є доволі кепське розуміння власне природи свідомості, що додатково ускладнюється поганою концептуальною розробкою власне вживаного слова. Зрештою, що саме мають на увазі, коли говорять про свідомість, чи не вкладається в це слово різний зміст, який лише видається єдино-зв'язним? І коли сперечаються про наявність чи відсутність свідомості й розуму, то чи існує надійний критерій виявлення їх? Вочевидь, це є каменем спотикання для емпіричної науки, бо ж якщо такого критерію не вдасться сформулювати будь-яка суперечка в цій царині не може апелювати до загальнозначимого досвіду.

З нашої точки зору, тут доречно виокремити як різні змістовні аспекти, всі які дотепер некритично осмислюються як прояви свідомості, наступне. *Притомність* як увімкнення та цілісну зв'язність сенсорних систем. При цьому для певного організму доступні різні режими такої зв'язності, різні рівні притомності, які характеризуються як різним енергетичним показником, ступенем активності та числом увімкнених систем, так і способом зв'язку між ними, структурними характеристиками. Притомність є суто фізіологічною характеристикою; з якої, однак, не слідів жодних властивостей "внутрішнього світу". *Чуттєвість* є передуюваною характеристикою, яка суть переживання образів в якісних модусах чуттів як-от червоності, болісності, солодкості тощо як таких, безвідносно до якихось властивостей об'єктів, які характеризуються як червоні, солодкі, такі, що породжують біль абощо. Генерований світ суб'єкта включає себе об'єктну інкапсуляцію і самореферентну рольову ідентичність (власне-"Я"), що по суті є таким само інкапсульованим об'єктом, як і решта, зв'язаним однак із тілом ("істотно моїм"). Останнє реалізується лише в притомному стані, проте сама по собі чуттєвість не є епіфеноменом тіла як такого (радіше навпаки). При цьому істота в притомному стані може переживати якісно відмінні такі ідентичності, так

і не переживати жодних. При цьому вона може реагувати, не відчуваючи, хоча відчуваючи завжди реагуватиме хоч якось. Відтак тіло може мати декілька Я-форм, в тому числі незв'язних (в різних притомних станах). (Частково зв'язні такі стани ми відслідковуємо, коли згадуємо себе іншого в сновидінні чи в маренні).

Інше коло процесів виокремлює поняття свідомості в розумінні розподілених відомостей між кількома (принаймні двома) суб'єктами-адресатами. "Я знаю, що ти знаєш, що я знаю, що ти знаєш". Цей феномен передбачає наявність комунікативного посередника, яким виступає знак як матеріальний об'єкт який водночас є сигналом, що вмикає певний стан активності, зверненої до іншого об'єкта, який знак заміщує і представляє. Спільний об'єктний світ виступає неодмінною умовою значущості знакової системи і свідомості, в межах якої цей світ репрезентований. Самосвідомість в такому сенсі є самоадресацією в розподілі відомостей (мені відомо, що мені відомо, що мені відомо, що мені відомо щось), де в якості знака виступає його чуттєвий дериват. (Хоча початково і в розгорнутій формі цей знак виступає вповні). Цим зумовлюється визначальний зв'язок мови і свідомості як мовної презентації себе собі, з усім комплексом представлених в собі інкапсульованих об'єктів. Останнє є вичерпним доказом проти соліпсизму: неможливо несуперечливо мислити самосвідомість, не мислячи при цьому позазнакового, реального для всіх мислимих інших світу. (Заперечення якого й породжує соліпсизм як самосуперечливу конструкцію).

Зауважимо, що зі власне свідомості не слідує чуттєвість. Цілком ми могли б мислити свідому істоту, позбавлену чуттєвих образів.

Зміст свідомості може бути об'єктом природного добору, який виживає в середовищі своїх носіїв, так само, як в ньому виживає певна мова. Проте свідомість не є властивістю, яка впливає з фізіологічних характеристик індивіда, вона не породжена нервовою системою, і не є епіфеноменом діяльності останньої, оскільки її "матерія" (знаки) не є властивостями мозку. Стосовно них мозок виступає лише каналом передачі сигналів. Функція ж свідомості вповні визначається перевагами, які надає мислення і мова – генерацією віртуального світу, в межах якого виробляються більш ефективні і безпечні способи взаємодії з реальним світом. В ході антропогенезу добирались ті індивіди, які ефективніше включались в генерацію свідомості й підтримували її соціальні форми.

І. В. Джерело, ЧПБІ, Чернівці

ЛЮДИНА ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФІЇ ТА СУБ'ЄКТ ПРАВОСЛАВ'Я

Філософія, як відомо, звертається до неперехідних цінностей і універсальних питань, конкретних основ буття. Таємниця людини, без сумніву належить до кола вічних проблем. Це означає, що любов до мудрості нерозривно пов'язана з розпізнанням загадки мислячої істоти.